

MEKINJSKA BOŽIČNA ZIBELKA

Niko Kuret, Ljubljana

Že pred mnogimi leti je vzbudila v Etnografskem muzeju v Ljubljani mojo pozornost zibelka meščanskega videza, normalne velikosti, z voščenim detetom. V inventarni knjigi Etnografskega muzeja je zapisana pod št. 2703 z oznako »Zibelka iz velesopskega samostana«, provenienca: zbirka Karla vit. pl. Strahla iz Stare Loke na Gorenjskem.

Prvi, ki sem se glede te zibelke nanj obrnil, je bil naš jubilant. Naj mu bodo posvečeni ob njegovem lepem življenjskem jubileju naslednji skromni izsledki!

1. Odkod je zibelka

V 3.-4. zvezku »Zbornika za umetnostno zgodovino« X (1950), posvečenem »spominu Edvarda in Karla Strahla«, je priobčil dr. Janko Polca mnogo zanimivih strahlian. Tu¹ izvemo, da je sestavil Karl Strahl poleg objavljenega seznama slik tudi »obsežen katalog ostalih starin, zlasti izdelkov umetnostne obrti« v dveh izvodih. Zlasti prvi katalog bi mogel dati važne podatke o provenienci naše zibelke, saj pravi Karl Strahl sam v »Vorbemerkung«²: »In den Bemerkungen ist die Geschichte der Erwerbung und der Vorbesitzer, soweit sich dieser feststellen ließ, angeführt.«

Po napotilu dr. Janka Polca sem se v Državnem arhivu Slovenije lotil iskanja med Strahlovo ostalino.³ Žal nisem mogel najti ne prvega in ne drugega izmed zgoraj omenjenih katalogov. Pač pa sem našel neki tretji seznam, ki ga tvori pet pisarniških, na dvoje preganjenih, nepaginiranih listov v 4°. Seznam je pisal Karl Strahl sam in ga zaključil »Altack am 6 October 1922. Strahl.« Naslov seznama se glasi: »Verzeichniss der in der Sammlung in Altack befindlichen alten künstlerischen oder kunstgewerblichen Gegenstände, die nach Art ihrer Erwerbung entweder im Lande selbst erzeugt wurden oder doch den Kunstbesitz des Landes bildeten.«

V tem seznamu sem dobil na str. 6 za naš predmet zapis odločilne važnosti:

Cat. No. 294 — *geschnitzte, reich vergol. Wiege — aus Minckendorf in Stein erworben.*

Tipkani seznam »Odbrani predmeti«, ki je v več kopijah pridejan Strahlovim arhivalijam in je nastal pač po Strahlovi smrti ob izberi

(ali odberi) del za Narodno galerijo, Narodni muzej in Etnografski muzej leta 1950,⁴ vsebuje bistveno drugačno oznako zibelke. Na str. 6 berem namreč pod št. 107:

Božična zibka, provenjenca iz Velesovskega samostana.

Označbi v tem seznamu je sledila kajpak tudi označba v inventarni knjigi Etnografskega muzeja, kjer je zibelka do danes še inventarizirana kot zibelka iz *Velesovega*, medtem ko je »Mickendorf« nemško ime za *Mekinje!*

Dvom, ali je zibelka iz velesovskega samostana dominikank ali iz mekinjskega samostana klaris, bi bil upravičen, ako bi bila Strahlova zbirka imela dve zibelki.

Dokler ne najdemo zgoraj omenjenega kataloga, se moramo zateči k izjavam prič. Umetnostni zgodovinar Ante Gaber, dober znanec rajnega Karla Strahla in njegova desna roka pri katalogiziranju zbirki,⁵ bi bil lahko dal merodajno izjavo; saj imam od njega zanimivo poročilo, da je dete v zibelki oblečeno v krstno oblekco Karla Strahla. Toda tragično naključje je hotelo, da je prav isti dan, ko sem dognal v Strahlovih arhivalijah oba nasprotujoča si zapisa, Ante Gaber umrl... Zato sem se obrnil na dr. Franceta Steleta z vprašanjem, ali se v zbirkah rajnega Karla Strahla spominja dveh takih zibelk. To je odločno zanikal. Zibelka je bila samo ena.

Kako je torej prišlo do označbe v seznamu »Odrbrani predmeti«? Sestavljalca seznama se je pri prevajanju nemškega »Minckendorf« zmotil in ga zamenjal z »Michelstätten«. Tako je iz *Mekinje nastalo Velesovo*.

Ko se bo prvotni Strahlov katalog spet našel, nam bo lahko dal nekaj podrobnosti o nabavi zibelke in podobnem. O njeni provenienci pa ni več dvoma. *Zibelka je iz samostana klaris v Mekinjah.*

2. Opis zibelke

Prva fotografija zibelke je najbrž tista, ki jo je napravil Janez Zorman in je objavljena kot celostranska ilustracija z »Zborniku za umetnostno zgodovino«.⁶ Fotografija predstavlja hodnik v drugem nadstropju (jugovzhodna stran) starološke graščine z vhodom v veliki salon iz dobe, ko so bile zbirke v graščini še na svojem mestu. *Zibelka* stoji na veliki rezljani skrinji pod sliko Wolfa Adama Erberga med dvema trebušastima vazama in dvema grboma v baročnem okvirju. Na fotografiji je videti, da so zibelko za to priliko odgnili in da je bila sicer prekrita s pregrinjalom.

Zibelko sem si prvič natančneje ogledal 10. oktobra 1940. Tedaj je bila poškodovana, pa so jo nato popravili. Tudi glavica deteta je bila na levi strani pod očesom vdrti in slabo popravljena (zakapana s svečo, ki je zapustila temno sajasto liso). Na moje prošnjo je ravnateljstvo zibelko z detetom fotografiralo. Na sliki je videti slabo popravljeno mesto na detetovom licu. Ob mojem drugem ogledu (20. oktobra 1944) je bila zibelka že spravljena v preparatorjevi sobi muzeja, popravljena in prazna. Dete so razpravili. Voščeno glavico in poprseje so položili v po-

sebno škatlo, oblekco pa spravili posebej. Vse skupaj je šlo nato v zaklonišče.

Ko sem konec 1953 v zvezi z nekim drugim delom v Etnografskem muzeju spet povprašal po zibelki, smo ugotovili, da je zibelka ostala nepoškodovana, voščena glavica pa se je neznano kdaj razbila na drobne kosce. Ravnateljstvo je poskrbelo, da je večča roka glavico dobro restavriralala.

Sl. 265. Zibelka iz samostana klaris v Mekinjah (sredina 12. stoletja)
(Etnografski muzej, Ljubljana)

Zibelka je dolga 62 cm, višina končnice od tal do vrha znaša 45 cm, zgornja širina končnice 38,5 cm, širina kotača 50 cm. Osnovna barva vseh polnilnih ploskev je temnordeča brez leska. Od nje močno izstopajo pozlačeni rezljani okraski. V vsaki izmed obeh stranic je v sredini podolgastega polja reliefna glavica putta med ornamentalno razgrnjenima perutnicama in iz njiju izhajajočimi viticami, ki polje izpolnjujejo. Pod vrhnjim robom teče z drobnimi rezljanimi motivi izpolnjena bordura, v kateri so pritrjeni trije struženi gumbi, ki naj bi rabili ovijanju pri zibelki običajne preveze. Obe končnici sta razdeljeni v spodnje polje narobe trapezaste obilke z vdelanim okroglim poljem, v katerem se blesti pozlačen rezljan monogram JHS in do polovice vidno srce s tremi žebliji

pod njim ter v vrhnji nastavek z rezljanimi školjkastimi motivi, podolgasto odprtino za prijemanje in vrhnjo sklepno glavico putta v polni plastiki. Tudi vsak izmed štirih vogalnih stebričkov se končuje z rezljano otroško glavico v polni plastiki. Ornamentika obeh polkrožnih kotačev je dokaj preprosta (sl. 263).

Voščena detetova glavica se nadaljuje v poprsje, ostali trup pa nadošča valjasta blazinica verjetno novejšega izvora, napolnjena z vato. Na poprsje sta pritrjeni roki sodobne industrijsko izdelane punčke iz položene papirne kaše. Izraz obraza je ljubko otroški. Oči so steklene. Pri restavraciji je izginila prvotna barva polti, ki je danes izrazito rumenkasta. Ob mojem prvem ogledu je imelo dete na glavicici čipkasto čepico. Znotraj ob robu je bil našit venček laskov. Od znotraj na čelni strani čepice blizu roba je bila s črnilom zarisan napis »VORN« (spread); tega danes ne morem več ugotoviti. Dolžina deteta znaša 58 cm.

Umetnostni zgodovinarji postavljajo nastanek zibelke v sredo 17. stoletja.

3. Zibelka in klarise

Klarise so »drugi red« sv. Frančiška. Ustanovila sta ga on in sv. Klara 1212. Pri nas so imele klarise šest naselbin. Najstarejša so bile Mekinje 1500. Vse samostane klaris je odpravila 1782 prepoved Jožefa II. Mekinjski samostan klaris sta ustanovila Sigfrid in Elizabeta Galenberška. Galenbergi so ohranili zavetništvo nad samostanom, duhovno vodstvo pa so imeli frančiškani. Galenberško zavetništvo je zagotovilo samostanu bogate dohodke, a tudi težave v dobi reformacije. Mekinjske klarise so bile izmed vseh naših naselbin klaris najbogatejše. Žiga Galenberg jim je 1686 sezidal nov samostan, čigar poslopje stoji še danes.⁷

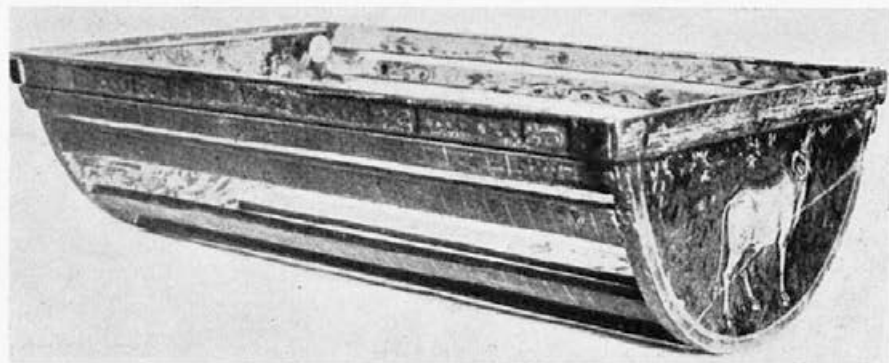
Čemu je rabila klarisam zibelka te vrste?

Iz mistično usmerjene pobožnosti srednjega veka se je rodil pobožni običaj, da so imele redovnice v svojih celicah za svojo zasebno pobožnost v božičnem času *zibelko s kipcem* Jezuščka. Vsaka redovnica se je po navodilih rokopisnih priročnikov mistične pobožnosti vživljala v vlogo Matere božje. Lesenega Jezuščka je vardevala, kakor bi bil živ: previjala ga je, ga simbolično hranila, kopala, ujčkala, poljubovala in zlasti — zibala.⁸ Da so redovnice v Salzburgu že v 10. stol. »zibale Jezuščka«, ni arhivalno dokazano.⁹ Drži pa, da je izhodišče običaja salzburska cerkvena provinca.¹⁰ Evropski zahod levo od Rena ga je sprejel šele v 15. stol. Tem hitreje pa se je širil po nemških deželah do Rena, pa tudi na vzhod v slovanske dežele. Vizionarka Margareta Ebner iz samostana Maria-Wedingen pri Dillingenu ob Donavi je dobila 1544 z Dunaja božično zibelko, okrašeno s štirimi zlatimi angelčki, ki je v njej ležal kipec Jezuščka; zibelko hrani samostan še dandanes.¹¹ Tega iz mistike vzraslega običaja so se oprijele zlasti klarise, dominikanke in benediktinke.

Prve opise božičnih zibelk iz zahodne Evrope onkraj Rena — Flandrije — nam je dal 1889 Ed. Niffe-Anciaux v svojem delu »Les repos de Jésus et les berceaux reliquaires«.¹² Avtor nam pripoveduje med drugim, da je stala še v njegovem času, torej v 80-tih letih prejš-

njega stoletja, v Brugesu v samostanu benediktink v božični dobi na koru miza, na njej pa majhna rezljana zibelka s svečnikom na vsaki strani. Kadar je katera izmed redovnic prišla v kapelo, je pokleknila pred zibelko, pomolila, nato pa prišla za svileno vrvico, pritrjeno na zibelko, in nekaj časa zibala. Podoben običaj da je bil ohranjen tedaj v Brugesu tudi pri avguštinkah.

V nemščini poroča o božičnih zibelkah prvič Georg Hager 1902 v svojem znanem delu »Die Weihnachtskrippe«. ¹³ Navaja predvsem dva primerka, ki ju je tedaj hranil Bavarski narodni muzej v Münchenu (eden je bil iz prve polovice 15. stol., drugi pa iz 17. stol.). Istega leta je opisal Julian Paga c z e w s k i božično zibelko iz 16. stol., ki jo hrani samostan klaris v Krakovu. ¹⁴ Poročilo Andrzeja Kitowicza ¹⁵ pa priča,

Sl. 264. Italijanska božična zibelka iz začetka 16. stoletja
(iz R. Berliner, Denkmäler der Krippenkunst, Augsburg 1930)

da je prešel običaj tu in tam tudi k moškim redovom. Okoli 1700 so imeli namreč v samostanu redovnikov bernardincev v Krakovu v posebni sobi blizu porte izpostavljeno normalno veliko zibelko s kipcem Jezuščka. O božičnem času je gvardijan med petjem pastorele, ki jo je ponavljal ves zbor redovnikov, kleče poganjal zibelko.

Tudi v Italiji običaj ni mogel biti neznan, čeprav o njem ni pisanih virov. R. Berliner je odkril v Rimu zanimivo božično zibelko italijanskega izdelka iz dobe okoli 1510. ¹⁶

Običaj je trajal po ženskih redovih nemških dežel do konca 19. stol. Za klarise v Briksnu je izpričano, da so ga gojile še okoli 1870. ¹⁷

Sicer pa ni treba hoditi daleč po primere tega običaja. Karmeličanke na Selu pri Ljubljani so v božičnem času med petjem božičnih pesmi zibale Jezuščka od svojega prihoda v Ljubljano (1889) do zadnjega časa. Zibelka z voščnim Jezuščkom je še danes ohranjena.

Običaj je iz nunskih celic prešel tudi v javne cerkvene obrede in pomeni začetke nabožne dramatike v ljudskem jeziku. Ob njem se je namreč pela dialogizirana pesem: »Joseph, lieber Neffe mein, hilf mir wiegen das Kindelein.« ¹⁸ V svojem delu o »Slovenskih pastirskih koledah« ^{18a} sem med drugim pokazal, da smo spoznali ta zametek cerkvene

dramatike tudi pri nas. Tako so o božiču leta 1620 v cerkvi ljubljanskih jezuitov »poganjali zibelko«; kronist poroča: »Die natalis Domini exhibitus dialogismus in templo in quo praeter angelicam salutationem & cunarum agitationem (podčrtil N. K.) introducti pastores. Adfuit frequens populus, verum valde petulans« (Historia Collegij Labacensis Societatis Jesu). Da se je običaj širil v baročni dobi po slovenskih cerkvah, bi utegnila pričati pesem »Jezusa pozibljimo« (po nemški »Lasst uns das Kindlein wiegen« iz 1604), ki jo srečujemo v »Evangelijih inu listih« od 1741 do 1764 in je živel med ljudstvom do srede našega stoletja. Ljudska pesem (zlasti obrazec »Mi smo štirje«, SNP III, 4829–4845) tudi sicer dovoljuje domnevo, da je naše ljudstvo (podobno kakor na Slovaškem in drugod) poznalo obredno zibanje kot koledniški običaj, ki se je polagoma razkrojil in pozabil.

Po vsem tem sklepam, da je rabila mekinjska zibelka klarisam za pobožnost v božičnem času. Za ta svoj sklep lahko navedem še nekaj dokazov.

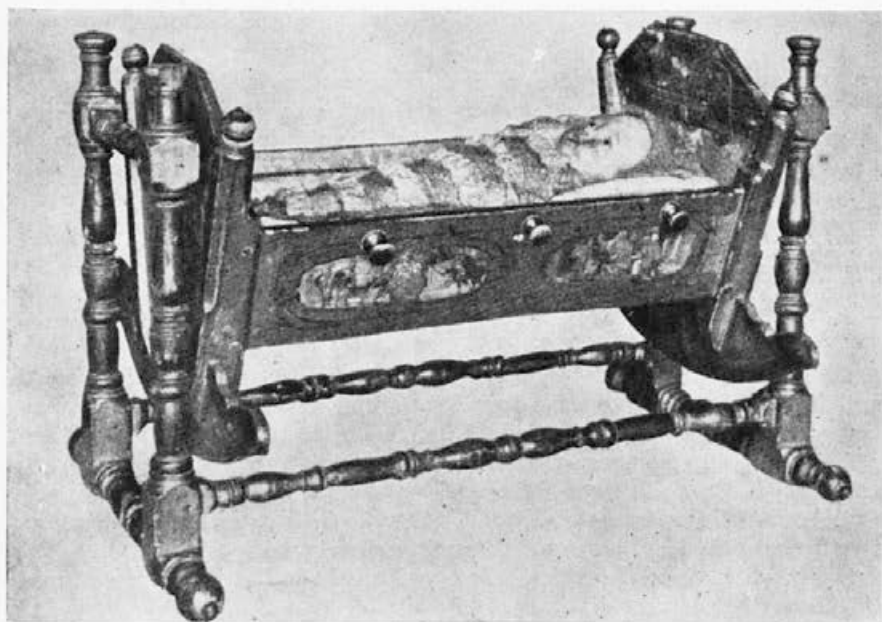
4. Vloga mekinjske zibelke

Povezanost samostanov istega reda je že v srednjem veku omogočala, da so se med drugim tudi pobožne vaje naglo razširile po vseh samostanih, ako jih je redovno vodstvo sprejelo. Zato je domneva, da je bilo »zibanje deteca« v 14. ali najpozneje 15. stoletju udomačeno po naših ženskih samostanih, predvsem med klarisami, pa tudi med dominikankami, povsem upravičena.

Naša zibelka je nastala sicer res šele sredi 17. stoletja, kar pa ne pomeni, da redovnice običaja poprej niso izvajale. Da je zibelka res rabila »zibanju deteca«, dokazuje ustno izročilo, ki je zibelko spremljalo. Strahlovi so kupili zibelko v Kamniku (»in Stein erworben«) in sicer z zagotovilom, da je iz mekinjskega samostana (»aus Minckendorf«). Dokler se ne najde glavni katalog Strahlove zbirke z morebitno opombo o nabavi zibelke, se moramo zadovoljiti z domnevo, da je zibelko po razpustu samostana nekdo rešil in jo potem v Kamniku hranil obenem z ustnim izročilom o njenem namenu in ga Strahlovim povedal. Značilno je namreč, da je voščeni Jezušček napravljen v krstno oblekco Karla Strahla. V izročilu mnogih rodbin je krstna oblekca obredni rekvizit in je zato v družini vedno v posebni časti. Če so Strahlovi nadedli detecu v zibelki krstno obleko poslednjega potomca, so imeli za to tehten in nedvoumen razlog: vedeli so, da dete v zibelki predstavlja Jezuščka. Izročilo o tem jim je bilo znano. Za to sem našel v Strahlovih arhivalijah tudi pismen dokaz. V nedatiranem seznamu, pisanem na dve sešiti pisarniški poli in naslovljenem »Verzeichniss der aus dem K. v. Strahlschem Schlosse zu Altenlack an das löbl. Ausstellungs-Comitee abgebenen und von diesem übernommenen Gegenstände«, sem dobil na str. 6 pod »Nachtrag« naslednji zapisek: »Nr. der Kiste XV, 20 — Geschnitzte und vergoldete Wiege mit dem Jesukinde (podčrtal jaz).« Nisem ugotavljal, katera je bila ta razstava. Zadoščal mi je zapis iz Strahlove roke, da je dete v zibelki podoba Jezuščka. To izročilo je moralo biti

znano tudi ob prevzemu predmetov po Strahlovi smrti, ko je zapisal sestavljalec seznama »Božična zibka«.

Zibelka sama na sebi ne kaže kakih posebnosti, ki bi pričale o njeni obredni vlogi. Angelčki kot ornamentalni motiv so bili pogostni tudi na zibelkah v otroški sobi. Isto velja tudi za monogram JHS, ki je — hkrati s peterokrako »moro« — priljubljen tudi na zibelkah ljudskega izdelka. Nekatere božične zibelke sicer včasih s svojo rezbarijo ali slikarijo nedvoumno kažejo, kateremu namenu so služile. Tako ima renesančna zi-

Sl. 265. Nemška božična zibelka iz pozne renesanse
Bayr. Nationalmus., München (iz R. Berliner, Denkmäler der Krippenkunst,
Augsburg 1920)

belka iz Italije na eni končnici naslikanega osla, na drugi vola, ki oba spadata k božičnemu prizoru (sl. 264). Avstrijska zibelka iz srede 14. stol. ima na obeh stranicah naslikana po dva klečeča angela, ki se s sklenjenimi rokami sklanjata k molitvi.¹⁹ Flandrijska posteljica iz 15. stol. ima na koncu vsakega izmed podaljšanih kotnih stebričev izrezljanega stojčega angela, ki sklenjenih rok zre na ležišče.²⁰ Toda vse to ni nujno (sl. 265). Poljska božična zibelka iz 16. stoletja²¹ je brez figuralnega okrasa in kaže zgolj ornamentalne rezljane motive. Naša zibelka je torej prav lahko rabila svojemu obrednemu namenu, čeprav na njej nič posebej ne kaže na to.

Voščena figura v zibelki je imela obliko povitega deteta. Ali je bilo vse skupaj morda le igrača? Recimo, da je bila bogato izdelana zibelka z voščeni detetom namenjena deklici iz plemiške rodbine! Tu nam

prihaja na pomoč zgodovina igrač. Deklice višje starostne stopnje — in samo takšne bi se mogle igrati z »igračo« teh dimenzij — v tistih časih sploh niso rabile punčk v obliki ležečega in povitega deteta. Punčka je predstavljala v tisti dobi vedno samo odraslo, modno oblečeno damo, kar se je ohranilo vse do srede 19. stoletja.²² Preprosti in verjetno tudi meščanski pa plemiški starši so sicer skoraj gotovo kupovali majhnim deklicam punčke v obliki »povitega deteta«, toda to so bili leseni, včasih glinasti predmeti²³ majhnega merila. Naše dete pa ima velikost normalnega dojenčka. To je za »punčko« tiste dobe nenavadno.²⁴ Mnenje, da je bilo dete v mekinjski zibelki z zibelko vred le igrača, torej ne more obveljati.

Končno pa ima naše dete voščeno glavico in poprsje. Voščenih igrač te vrste kulturna zgodovina ne pozna. Glavica in poprsje sta bosirani, kakor se imenuje svojevrstna tehnika modeliranja v vosku, ki so jo vprav redovnice mojstrovale do popolnosti. Vosek se vtiskuje v pripravljen kalup (postopek se po francosko imenuje »bosseler«, odtod nemški »bossieren«, »bosseln«); nastala figura je znotraj votla. Tudi v barvanju voska do najmanjših odtenkov so bile redovnice izredno spretno.²⁵ Naše dete je torej vsekakor nunsko delo in predstavlja Jezuščka. Seveda ne moremo ugotoviti, kdaj in kje je nastal. Da so bile umetnice te vrste tudi med mekinjskimi redovnicami, je kaj verjetno.²⁶

O pozneje dodanih rokcah ne kaže izgubljati dosti besedi. Omenil sem, da gre za rokce kupilne punčke, torej igrače, kakršne je začela izdelovati angleška industrija od 1850, nemška pa od 1870 dalje (papirna kaša, grundirana z barvo polti in namočena v voščeno ali parafinsko raztopino).²⁷ Ta dodatek se je mogel pojaviti potemtakem kvečjemu v zadnji četrtini prejšnjega stoletja. Ko bi nam bil na voljo glavni katalog in če je označil Karl Strahl v njem letnico nabave zibelke, bi lahko ugotovili, ali je dobil Jezušček rokce pri prejšnjem lastniku v Kamniku ali šele pri Strahlovih.

*

Po vsem tem pač upravičeno sodimo, da je *mekinjska zibelka rabila obrednemu »zibanju Jezuščka« v božičnem času*. Ni mogoče povedati, ali je bila namenjena zasebni pobožnosti ali javnemu obredu v cerkvi. Lahko pa govorimo o mekinjski božični zibelki.

Z zibelko karmeličank s Sela pri Ljubljani vred se torej ta zibelka uvršča med tiste *redke primere*, ki jih hranijo le nekateri evropski muzeji, zato pomeni za ljubljanski Etnografski muzej *resnično dragocenost*.

¹ ZUZ X (1950), 107 sl.

² Prav tam, 112.

³ Rajnemu akademiku dr. Janku Polcu sem hvaležen za mnogotero pomoč.

⁴ ZUZ X (1950), 80-81.

⁵ Prav tam, 75: »Vom J. 1899. an nahm ich in Altlack dauernd Aufenthalt, befaßte mich aber bis 1908. nur wenig mit den Samlungen, da ich anderweitig in Anspruch genommen war. Nun wurden unter Mithilfe des Hörers der Kunstgeschichte Anton Gaber in Bischoflack die Bilder einer eingehenden Untersuchung unterzogen und ein Katalog zusammengestellt, dessen Daten dem jetzigen Katalog zur Grundlage dienen.« — Rajnemu Antejju Gabru sem za mnogotera pojasnila iskreno hvaležen.

⁶ Prav tam, 145.

⁷ Melita Pivec-Stelè, Starejši ženski samostani v Sloveniji. »Kronika slovenskih mest« 5 (1940), 152—155.

⁸ Adolf Spamer, Weihnachten in alter und neuer Zeit. Jena 1937, 30 sl. — Pri roki mi je poročilo o samostanu benediktink pri sv. Afri v Würzburgu iz 1805: »Auf der Wohnung der Aebtissin und in den Zellen der Nonnen (19 Räume) befanden sich (unter anderem) 3 Jesukindlein ...« (P. Paulus Weissenberger OSB, Beiträge zur Kunst- und Kulturgeschichte Mainfränkischer Benediktiner- und Zisterzienserklöster, v: Mainfränkisches Jahrbuch 1950/51, navaja J. Stumpf v: Der Bay. Krippenfreund, Nr. 129, Sept. 1954, platnic 3. stran.)

⁹ Viktor v. Geramb, Deutsches Brauchtum in Österreich. Graz 1926, 107. Richard Beitzl, Wörterbuch der deutschen Volkskunde. Leipzig 1936, p. b. Weihnachten, 819. — Nonnberške benediktinke v Salzburgu, pri katerih naj bi se bilo »zibanje Jezuščka« začelo, običaja ne poznajo več in tudi ne hranijo nobene zibelke (sporočilo predstojništva z dne 29. okt. 1955).

¹⁰ Anton Dörner, Die Deutsche Literatur des Mittelalters — Verfasserlexikon. IV. Berlin 1953/54, p. b. Weihnachts(-Kindelwiegen-)Spiel, Niederhessisches und Eisacktaler, stolpec 875. — Gl. tudi: Gustav Gugitz, Das Jahr und seine Feste im Volksbrauch Österreichs. Studien zu Volkskunde, II. Wien (1950), 264 sl.

¹¹ Spamer, 50.

¹² V: »Annales de la Société Archéologique de Namur«, Namur 1889, vol. XVIII, 421—484 (11 podob).

¹³ Georg Hager, Die Weihnachtskrippe. Ein Beitrag zur Volkskunde und Kunstgeschichte aus dem Bayerischen Nationalmuseum. München 1902.

¹⁴ Jasielki Krakowskie. »Rocznik Krakowski«, Kraków 1902, zv. V, 94—157.

¹⁵ V delu Jana Krupskega »Szopka Krakowska«. Kraków 1904.

¹⁶ Rudolf Berliner, The Origins of the Crèche. »Gazette des Beaux-Arts«, New York - Paris, VI ser., vol. XXX (1946), 253, fig. 2.

¹⁷ Gugitz, 269.

¹⁸ Gl. zlasti L. Berthold, Die Kindelwiegenspiele. »Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur« 56 (1952), 208—224, ter Carmelina Naselli, Origine delle ninne-nanne di argomento religioso. »Atti del Congresso di studi etnografici italiani 1952«, Napoli 1955, 259—266.

^{18a} Slovenske pastirske kolede. Prispevek k zgodovini baročne ljudske igre. Dela SAZU, Razred za filološke in literarne vede, Ljubljana (v tisku).

¹⁹ Berliner, 278, fig. 7.

²⁰ Angelo Stefanucci, Storia del presepio. Roma 1944, 86, fig. 52. — Glej tudi: Falcke, Die Sammlung Dr. Albert Fidgor — Wien, I, 4. Berlin MCMXXX, No. 161 (Tafel LXXXV). — Namesto zibelke se v flandrijskih samostanih pojavljajo tudi posteljice!

²¹ Stefanucci, 85, fig. 51.

²² Max v. Boehn, Puppen. (Puppen und Puppenspiele I.) München (1929), 215—216.

²³ »Povito dete« je zaradi svoje skrajno preproste oblike vsekakor najstarejši primer otroške punčke-igračke. Našli so take punčke v Egiptu, v ostankih iz stare Grčije in starega Rima (Karl Gröber, Kinderspielzeug aus alter Zeit. Eine Geschichte des Spielzeugs. Berlin MCMXXVIII, 30), dobili so jih v starih alemanskih grobovih na Württemberskem (W. Pessler, Handbuch der deutschen Volkskunde, III. Potsdam b. l., 22), uvrstile so se med oblike lecta podobnjaka, sprva predvsem kot rodnostni simbol na svatbenem pecivu po Tirolskem. Svici, Nemčiji (Max Höfler, Gebildbrote der Hochzeit. Wien 1911, 50 sl.). — Pri nas sta povito dete in zibelka, celo za sestavljanje, med »malimi kruhki« dokaj pogosta, gl. Rajko Ložar, Mali kruhek v Škofji Loki in okolici. »Etnolog« X-XI (1959), 177 in passim. — Srednji vek nam zaradi pogostih požarov, zaradi neobstoynosti gradiva (les, glina) in zaradi uničevanja po samih otrocih ni zapustil primerkov takih punčk. Toda znano je, da so jih izdelovali v Nürnbergu že v 15. stoletju (naziv: Docken) in da so se ukvarjali z množičnim izdelovanjem takšnih (struženih in nato rezljanih) punčk igračarji na Thürinškem, v Berchtesgadnu in Oberammergau od 17. stoletja dalje (Gröber, 10 sl.). Prihajale so tudi k nam, kjer so jih prodajali sejmski kramarji kot »cilke« (moj zapis).

²⁴ Sele okoli 1850 so prišle iz Anglije punčke, ki predstavljajo »otroka« (evropska celina jih je spoznala predvsem 1855 na pariški svetovni razstavi), a punčka v podobi pravega dojenčka je »izum« šele zadnjih desetletij (Boehn, 216).

²⁵ Sicer pa je voščena plastika prastara, prim. Julius v. Schlosser, Geschichte der Porträtbildnerie in Wachs. Jahrbuch der Kunstsammlungen d. allerh. Kaiserhauses, Bd. 59. Wien 1910—1911. — Annette v. Eckardt, Meisterwerke alter Wachsplastik. »Velhagen & Klasing's Monatshefte« XXXIII, Jan. 1919, 5, 517 sl. — Boehn, nav. delo. — Lexikon für Theologie und Kirche X, Freiburg i. Br. 1958, p. b. Wachs, 707. — Beitel, 797 sl. — Poglavlje zase so voščeni votivi, gl. Leopold Schmidt, Zur Geschichte des Wachsopfers im Mittelalter. »Österr. Zeitschrift für Volkskunde« N. S. 1, G. S. 50 (1947), 86—94.

²⁶ Staro nunsko izročilo izdelovanja voščenih Jezuščkov so nadaljevale do nedavnega naše uršulinke in karmeličanke. — Pri ljubljanskih uršulinkah je varovala izročilo predvsem M. Florijana Suchy, ki mi je (6. oktobra 1944) zapisala nekaj podatkov; dopolnila jih je na mojo prošnjo M. Krizostoma Fajdiga (novembra 1953), za kar ji na tem mestu izrekam zahvalo. Umetnost izdelovanja voščene plastike je bila v ljubljanskem uršulinskem samostanu v 19. stoletju že zamrla. Poživile so jo spet redovnice, ki so med prvo svetovno vojno kot begunke prišle iz Gorice v Ljubljano. V Gorici je ta umetnost še cvetela. Tako so prišli kalupi spet v Ljubljano in Škofjo Loko. V Ljubljani se je ukvarjala z voščeno plastiko poprej Tirolka s. Agata Gall, ki pa je svoje recepte skrbno varovala, da so šli z njo v grob. Po prvi svetovni vojni so delovale med ljubljanskimi uršulinkami s. Roza Špelak, ki je bila večča vlivanja Jezuščkov, ovčic za v jaslice itd., s. Otilija Kravcar, predvsem pa M. Florijana Suchy. Ta je kot samouk sama izdelovala kalupe, vlivala, restavriralala. Nesrečno usodo starih kalupov dobro ilustrira dogodek med drugo svetovno vojno. Ko je bilo treba zaradi protiletalske zaščite izprazniti podstrešje, je privlekla samostanska služinčad na dan poln zaboj starih kalupov, ki jih je zmetala na stavbni prostor poleg samostana (gimnazijsko poslopje ob Subičevi ulici). M. Florijana je komaj rešila nekaj kalupov. — Karmeličanke na Selu so začele izdelovati voščene Jezuščke takoj po prihodu iz Gradca 1889 (pismeno sporočilo rajnega univ. prof. dr. Cirila Potočnika 2. febr. 1945). — Uršulinke so svoje izdelke tudi prodajale, karmeličanke pa so jih za božič večinoma razdale.

²⁷ Boehn, 202, 206.

DIE CHRISTKINDL-WIEGE AUS MEKINJE

Im Ethnographischen Museum zu Ljubljana befindet sich eine Wiege normaler Grösse mit Wachskindpuppe. Im Inventarbuch ist die Wiege als aus dem Dominikanerinnen-Kloster zu *Velesovo* (Michelstätten in Oberkrain) stammend und als aus der einstigen Sammlung Karl R. v. Strahl's erworben, verzeichnet.

Die archivalischen Forschungen des Verfassers ergaben nun, dass die Wiege irrtümlicherweise als aus *Velesovo* — Michelstätten stammend verzeichnet worden ist. Die in deutscher Sprache verfassten Strahl'schen Verzeichnisse der einstigen Sammlung kennen nur eine »geschnitzte, reich vergoldete Wiege — aus *Minckendorf* in Stein erworben«. Da Kenner der einstigen Sammlung das Vorhandensein zweiter derartiger Wiegen ausschliessen, ist die Provenienz der Wiege endgültig festgestellt. *Minckendorf* = *Mekinje* bei Kamnik (Stein) in Oberkrain, das älteste Klarissenkloster (gegr. um 1500) in slowenischen Landen, wurde unter Kaiser Josef II. aufgelöst; die Wiege dürfte demnach nachher irgendwie in bürgerlichen Besitz in Kamnik übergegangen sein, wo sie von K. v. Strahl erworben wurde.

Nach einer Beschreibung der 62 cm langen und 45 cm hohen Wiege, die um die Mitte des 17. Jahrhunderts entstanden sein dürfte,* identifiziert der Verfasser die Wiege als »Christkindl-Wiege«. Die Überlieferung davon musste auch K. v. Strahl bekannt gewesen sein: er bezeichnet das darin liegende wächserne Fatschenkind irgendwo ausdrücklich als »Jesukind«. Es war auch mit dem Taufkleidchen der Strahl'schen Familie angetan.

Die Christkindl-Wiege aus *Mekinje* ist dem Verfasser ein Beweis, dass auch in den Frauenklöstern Sloweniens das anderwärts allgemein bekannte »Kindlwiegen« als weihnachtlicher Brauch zumindest um die Mitte des 17. Jahrhunderts geübt wurde. Es war aber tatsächlich schon anfangs desselben Jahrhunderts als volkstümliche fromme Übung in Slowenien verbreitet, wie schon in der Chronik des Collegium Societatis Jesu zu Ljubljana für Weihnachten des Jahres 1620 eine »cunarum agitatio« verzeichnet wird, bei der, nach des Chronisten Worten, »adfuit frequens populus, verum valde petulans«, und auch zahlreiche slowenische Volkslieder das Motiv des Jesu-Wiegens erhalten haben. Die Verbreitung des Brauches und damit die Anzahl der hierzu gehörigen Requisiten, d. h. der Wiegen mit dem Jesukinde, darf demnach auch in slowenischen Landen als gleichlaufend mit dem »Kindlwiegen« im restlichen Abendlande angenommen werden. Die Wiege aus *Mekinje* ist jedenfalls eines der seltenen erhaltenen Exemplare in Europa.

---

* In L. Kretzenbachers »Weihnachtskrippen in Steiermark« (Wien 1953) wäre auf S. 11 ein Druckfehler zu berichtigen, der den Ursprung unserer Wiege ins 14. Jahrhundert verlegt. (Ihm folgte R. Berliner, Die Weihnachtskrippe. München 1955, S. 157, Anm. 28.)